

**Міністерство освіти і науки України
Черкаський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників**

О.В. Волошенко, Л.Г Семиліт

Ліворука дитина: яка вона?

Черкаси

2002

ББК 88,8
УДК 37.015.3
В69

Ліворука дитина: яка вона?

Волошенко О.В., завідувач кафедри педагогіки і психології ОШОПП

Семиліт Л.Г., практичний психолог ЗОШ I-III ступенів №9 м. Черкас

У методичному посібнику розглянуто сучасні погляди на проблему ліворукості, запропоновано аналіз проявів асиметрії головного мозку, описано методи та прийоми навчання ліворуких дітей письму, знайомство з якими дозволяє вчителям, психологами і батькам сприйняти, зрозуміти і прийняти ліворуку дитину та ефективніше взаємодіяти із нею.

Рецензенти:

Карікаш В.І., кандидат психологічних наук, директор україно-німецького Центру позитивної психотерапії, професор.

Мохнєва Л.П., медичний психолог обласного психоневрологічного диспансеру

Затверджено до друку рішенням Вченої ради ЧОШОПП

Протокол № 2 від 23.05.2002р.

Сучасні погляди на проблему ліворукості

Проблема ліворукості є однією із найменш досліджених та найскладніших для педагогів-практиків. Тривалий час вважалося, що дітей, які користуються лівою рукою активніше ніж правою, необхідно перевчати, керуючись при цьому загальними вимогами до навчально-виховного процесу. Але, перевчаючи ліворуких дітей, педагоги зіткнулися із надзвичайними труднощами, наслідки яких, як правило, мали прояви і у подальшому житті таких дітей: ліворукі діти переучувалися важко, без бажання, у них часто з'являлися невротичні реакції.

Сучасні наукові дослідження дозволили обґрунтувати труднощі у переучуванні ліворуких дітей. З'ясовано і доведено, що ліворукість – це не примха дитини, а психофізіологічне явище, що зумовлено відмінностями у розподілі функцій між півкулями мозку. У медичній енциклопедії ліворукість розглядається як переважне користування лівою рукою при виконанні різноманітних дій. Як правило, ліворукість генетично зумовлена, але може бути пов'язана із враженнями головного мозку в антенатальному періоді, під час пологів та бути наслідком порушення нормального розвитку центральної нервової системи. Ліворукість є результатом одного із варіантів структурно-функціональної асиметрії мозку на кірковому та підкірковому рівнях організації функцій. [15] Отже, примушувати ліворуку дитину писати правою рукою – означає пряме втручання у вже сформовану, побудовану складну функціональну систему. Якщо дитина пише лівою рукою, це означає, що процес писання (малювання) регулюється (хоча б частково) правою півкулею головного мозку. Тому, наполягаючи на тому, щоб вона писала правою рукою, дорослі створюють додаткове навантаження для систем лівої півкулі, які у процесі розвитку мозкових структур у такої дитини відповідають за інші функції та процеси.

Працюючи із вчителями області на курсах підвищення кваліфікації нами виявлено, що у 70-75% із них у класах є ліворукі діти. При цьому більшість із вчителів зазначили, що крім того, що діти пишуть лівою рукою, інших особливих проявів вони не мають. Хоча деякі вчителі відмітили, що ліворукі діти більш обдаровані.

Перевіряючи за допомогою загальновідомих вправ (поплескання у долоні, складання рук на грудях, крок вперед, згорнути папір у трубочку й подивитись через неї обома очима на певний предмет, а потім заплющити по черзі очі й виявити ведуче око, скласти пальці у замок тощо) особливості проявів діяльності півкуль головного мозку у вчителів, нами виявлено, що лише у третини із них дійсно є домінування лише однієї півкулі, а у 2/3 такого домінування не має. Все це викликало у нас бажання дослідити практичні шляхи розв'язання проблем ліворуких дітей й познайомити із цими матеріалами вчителів, батьків та інших людей, що зацікавлені даною проблемою.

Теоретичні аспекти асиметрії мозку

В історії фізіології тривалий час вважалося, що із двох півкуль мозку людини одна (ліва) є домінантною. Оскільки існує перехрест нервових шляхів, що ведуть від кінцівок до півкуль мозку, то при домінуванні лівої півкулі, ведучою, у більшості випадків, є права рука. Домінування лівої півкулі пояснювали тим, що в ній зосереджувалося керування важливими психічними функціями свідомості, контролю, мовою, абстрактним мисленням, а також ведучою правою рукою. Вчені XIX століття називали ліву півкулю великою півкулею, а праву - малою...

Проте, розвиток науки свідчить, що права півкуля зумовлює підсвідомі, інтегруючі психічні процеси, наочно-практичну діяльність, інтуїцію, музичну та художню творчість, образне мислення. Крім того, доведено, що мозок працює не за стереотипом, а динамічно, "керуючись ситуацією". У процесі обробки інформації однією півкулею, інша на певний час зменшує свою активність, начебто пригальмовує. Взаємодоповнюючий й одночасно синхронний режим діяльності півкуль створює умови для повноцінної, гармонічної психічної діяльності.

Наукові дослідження Д. Леві та Р.У. Сперрі дозволили стверджувати, що німа мала півкуля спеціалізується на гештальт-сприйманні, і є, насамперед, синтезатором по відношенню до інформації, що надходить. Вербальна, велика півкуля переважно працює у логічному, аналітичному режимі, подібному до комп'ютерного. Мова лівої

півкулі не адекватна швидкому й складному синтезу, що здійснюється правою півкулею. [16]

У сучасних психофізіологічних дослідженнях подаються суперечливі дані:

- Вважається, що у кожної третьої людини взагалі немає домінування однієї із півкуль. Говорячи про інших людей, можна стверджувати лише про відносно більшу функціональну активність тієї чи іншої півкулі. Саме тому, поділ людей на “лівопівкульних” та “правопівкульних” певною мірою спрощує реальність. Але це спрощення дозволяє значно ясніше бачити особливості людини та її поведінки [13].

- У дітей віком 6-16 років ліворукість зустрічається у 1,5-6%, амбідекстрія – 4-5%, праворукість – 84-95% випадків.[15]

- Існує широкий діапазон людей від повних “лівшей” та повних “правшей” і тих, хто однаково вільно володіє обома руками. Більшість із нас знаходиться десь посередині, при цьому приблизно 90% людей віддає перевагу правій руці, а 10% - лівій.[16]

Ліворукість, як правило, виявляється у ранньому дитинстві. Так, у ліворукої дитини у перші 3 місяці життя на лівій руці відбувається більш швидка втрата рефлексів новонародженого (міостатичного, хватального, рефлексу Бабкіна тощо) у порівнянні із правою рукою.

Результати багаточисельних досліджень переконують, що центри, відповідальні за усне мовлення, у більшості ліворуких людей, як і у праворуких, знаходяться у лівій півкулі. Таким чином, диференціація функцій у півкулях ліворуких виражена не так чітко, як у праворуких. Так, наприклад, здатність до створення одно- та багатозначного контексту у ліворуких не так чітко латералізована (Латералізація функцій головного мозку найчастіше розуміється як процес виділення домінантної півкулі (у праворуких – лівої), яка відіграє провідну роль у виконанні зовнішніх психічних функцій, пов'язаних із мовою або як міра, якою певні функції виконуються виключно однією півкулею). Це приводить до цілого ряду цікавих і важливих наслідків.[11]

Так, вважається, що ліва півкуля головного мозку відповідає за здатність до мовного спілкування та оперування іншими строго формалізованими знаками.

Робота означеної півкулі дозволяє людині: розуміти як усну, так і писемну мову; давати граматично правильні відповіді; вірно оперувати цифрами і математичними формулами у межах формальної логіки. Проте, активність лівої півкулі, на відміну від правої, не сприяє розпізнаванню інтонації мови та модуляції голосу. Крім того, ліва півкуля нечутлива до музики (хоча і реагує на певний стійкий ритм у звуках), досить важко здійснює розпізнавання складних образів, які не підлягають розподілу на прості складові елементи. Робота лише однієї лівої півкулі не дозволяє ідентифікувати зображення людського обличчя і не забезпечує естетичного сприймання витворів мистецтва.

Проте, лівші, як правило, менш латералізовані, ніж правші. Бетті Едвардс вважає, що правопівкульні частіше обробляють мовну та просторову інформацію в обох півкулях. Вона наводить такі дані: мовна інформація у 90% “правшій” та у 70% “лівшій” обробляється у лівій півкулі. Із 10% правшій, що залишилися, приблизно у 2% мовна інформація обробляється у правій півкулі мозку, а у 8% - в обох півкулях мозку. Із 30% лівшій приблизно 15% обробляють мовну інформацію у правій півкулі мозку, а 15% - в обох півкулях.[16]

Важливо відмітити і той факт, що внаслідок припинення зв'язку між півкулями (за результатами досліджень американського вченого, лауреата Нобелівської премії Р. Сперрі) права рука анатомічно пов'язана із лівою півкулею та функціонально їй підвладна, і зберігає здатність не лише до спонтанного малювання, а й до копіювання досить простих зображень. Права рука, яка для більшості людей є першим помічником у повсякденній діяльності, втрачає уміння складати із кубиків елементарні фігури та вибирати на дотик (із заплющеними очима) конкретний, добре знайомий предмет із групи інших знайомих предметів. Проте, з усіма завданнями такого типу легко впорається ліва рука, якою керує права півкуля.

Адже, в свою чергу, людина в цій ситуації (хоча і не завжди) називає предмет, до якого дотикається лівою рукою, із великими труднощами. Адже права півкуля “розуміє” мову, хоча і в обмеженому обсязі, але майже не здатна до утворення речень і погано розв'язує аналітичні задачі (наприклад, пов'язані із розв'язанням математичних і формально-логічних задач).

Клінічна практика свідчить про високу пластичність мозкових півкуль у ранньому віці. Якщо у немовлят (за медичними рекомендаціями) видаляють ліву півкулю, розвиток мови не припиняється, а йде без особливих порушень. Тобто відбувається перенесення центрів мовлення у праву півкулю. При цьому дитина не виявляє істотних розбіжностей у вербальних здібностях.[13]

У процесі дозрівання мозкових структур пластичність мозку знижується, а потім настає період, коли заміна сформованих у півкулях центрів стає неможливою.

У сучасних наукових дослідженнях зазначається, що:

- Дозрівання правої півкулі здійснюється більш швидкими темпами, а тому у ранній період розвитку її “внесок” у забезпечення психологічного функціонування людини є більш вагомим, ніж у лівої півкулі.

- У переважної більшості лівшій, так само як і у правшій, домінують стосовно мовлення є ліва півкуля мозку, проте участь правої півкулі у здійсненні мовних функцій у ліворуких значно вище, ніж у праворуких.

- До 9-10 років дитина є “правопівкульною” істотою. Це твердження зумовлено певними особливостями психічного розвитку дітей у дошкільному віці й (частково) у молодшому шкільному віці (для дітей цього віку характерні мимовільність, невисока усвідомленість поведінки, вони дуже емоційні, пізнавальна діяльність має більш безпосередній, цілісний та образний характер).

- Поштовхом до активізації діяльності лівої півкулі вважається усвідомлення дитиною самої себе.

- У хлопчиків процес розділення функцій відбувається швидше, ніж у дівчат.

Спілкуючись із дітьми, важливо пам’ятати, що на 3-4 роках життя відбувається дозрівання аналізатора руху, і тому більшість дітей нерідко діють обома руками. Отже, у цьому віці можна зробити спробу обережно сформулювати праворукість. Але такі спроби повинні відбуватись без будь-якого насилля, криків та погрожувань. У наукових дослідженнях зазначається, що, якщо ліворукість не виражена, і дитина без ускладнень переходить до дій правою рукою, її обережно вчать діяти правою рукою. Проте, якщо ваші спроби зазнають опору та перешкод – не наполягайте. Все

це означає, що дитина – виражена лівша і обмежувати її дії лівою рукою не потрібно і шкідливо. [15]

Експериментальні дослідження вчених Каліфорнійського технологічного інституту виявили цікаву особливість, що «кожна із півкуль сприймає, у деякому сенсі, свою власну реальність, тобто сприймає дійсність по-своєму. Якщо мозолисте тіло не ушкоджено, зв'язок між півкулями поєднує та узгоджує обидва види сприймання, створюючи певну цілісність. Крім того, згадані вище режими обробки інформації мають тенденцію заважати один одному, не дозволяючи досягнути максимального результату. Отже, використовуючи образне порівняння Б.Едвардс, кожна людина має два розуми, дві свідомості, які спілкуються і співпрацюють за допомогою сполучного «кабеля» (мозолистого тіла) між півкулями. [16]

Таким чином, якщо дорослі намагаються досягнути найкращих результатів у розвитку та навчанні дітей, вони мають враховувати специфіку діяльності кожної півкулі головного мозку дитини, розуміти своєрідність і неповторюваність індивідуальних проявів кожної дитини, щоб створити умови для ефективної діяльності усього мозку. Саме тому ми пропонуємо познайомитися із проявами асиметрії головного мозку в процесі життєдіяльності людини, але розуміти, що все це умовно, через те, що мозок людини працює цілісно.

Прояви асиметрії головного мозку	
Ліва півкуля	Права півкуля
Особливості психіки	
Шляхи пізнання	
<ul style="list-style-type: none"> • Інтелект • Цифрове • Вторинне • Абстрактне • Спрямоване • Логічне • Аналітичне (розуміння речей крок за кроком, частина за частиною) • Лінійне • Раціональне • Послідовне • Розділене • Об'єктивне • Почергове • Аналізує час 	<ul style="list-style-type: none"> • Інтуїція • Аналогове • Первинне • Конкретне • Вільне • Образне • Синтетичне (поєднання речей, формування цілісної картини світу) • Нелінійне • Інтуїтивне • Різностямоване • Цілісне • Суб'єктивне • Одночасове • Синтезує простір

Сприймання	
<ul style="list-style-type: none"> • Дискретне (по частинах) • Аналітико-розсудливе • Мовлення (сміслового аспекту) • Високих звуків • Аудісти (слухове) 	<ul style="list-style-type: none"> • Цілісне • Комплексне • Емоційно-чуттєве • Сприймання ознак кольору та форми.. • Музики, а також шумів • Низьких звуків • Інтонаційний аспект мовлення • Візуалісти (зорове)
Обробка інформації	
<ul style="list-style-type: none"> • Повільніша • У поняттях • Словесно-знаково-логічно послідовна 	<ul style="list-style-type: none"> • Швидша • В образах • Миттєвий, чуттєвий аналіз складних сигналів, інтуїтивна орієнтація у навколишньому середовищі
Емоції	
<ul style="list-style-type: none"> • Хвилювання, почуття насолоди, щастя • Переважно внутрішнього імпресивного плану • Інтровертованість 	<ul style="list-style-type: none"> • Страх, сум, гнів, та інші негативні емоції • Переважно зовнішнього експресивного плану • Екстравертованість
Свідомість	
<ul style="list-style-type: none"> • Центр свідомості і контролю, керування довільними психічними процесами • Почуття індивідуальності, усвідомлення та відокремлення себе із навколишнього середовища (“я”) 	<ul style="list-style-type: none"> • Центр підсвідомих, неусвідомлюваних психічних процесів • Почуття єднання, спільності, злиття з природою та людьми (“ми”) • Регулювання біоритмів, здатність “створювати” сновидіння й витіснити із свідомості неприємні переживання (одна із форм створення психічного захисту) • Здатність збуджувати активність лівої півкулі, визначати тривалість сну, навіювання
Мова	
<ul style="list-style-type: none"> • Центр мови і мовлення, знакових систем • Смісловий бік мовлення • Читання, лічба, орієнтація на приголосні 	<ul style="list-style-type: none"> • Інтонаційний бік мовлення • Міміка, жестикуляція під час мовлення, орієнтація на голосні
Мислення	
<ul style="list-style-type: none"> • Більш раціональне • Абстрактно-логічне, формальне, програмоване • Індукція (виокремлення часткового) • Оперування цифрами, математичними формулами та іншими знаковими системами • Двовимірне (на площині) 	<ul style="list-style-type: none"> • Більш емоційне, інтуїтивне • Наочно-образне, спонтанне • Оперування образами • Дедукція (створення загального) • Використання відчуттів, уявлень, передчуттів, наочних життєвих прикладів • Тривимірне (у просторі)
Пам’ять	

<ul style="list-style-type: none"> • Знакова (на цифри, формули, слова) • Довільна • Послідовність подій та їх вірогідні властивості • Прогнозування майбутнього (екстраполяція) 	<ul style="list-style-type: none"> • Наочно-образна, емоційна • Мимовільна • Теперішній, реальний час, інформація про минуле
Інтелект	
<ul style="list-style-type: none"> • Вербальний (словесний) – використання слів для опису, визначення, назв • логічний компонент • прихильність до теорії 	<ul style="list-style-type: none"> • Невербальний – розумінні речей при мінімальному зв'язку зі словами • інтуїтивний компонент • прихильність до практики
Діяльність	
<ul style="list-style-type: none"> • Велика рухова активність • Орієнтація в часі • Інтровертований (спрямований на себе) характер спілкування • Схильність до теорії 	<ul style="list-style-type: none"> • Невелика рухова активність • Орієнтація у просторі, слідкування за рухомими предметами, керівництво рухами, відчуття тіла • Екстравертований (спрямований у навколишнє) характер спілкування • Схильність до практики
Організація навчання	
<i>Просторова організація</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Робоча півсфера - праворуч 	<ul style="list-style-type: none"> • Робоча півсфера – ліворуч
<i>Кольорова організація</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Темна дошка – світла крейда 	<ul style="list-style-type: none"> • Світла дошка – темна крейда
<i>Умови, що необхідні для успішної навчальної діяльності</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Технологія • Деталі • Абстрактний, лінійний стиль викладу інформації • Неодноразове повторення навчального матеріалу • Тиша на уроці 	<ul style="list-style-type: none"> • Гештальт (образи) • Контекст • Зв'язки інформації з реальністю, практикою • Творчі завдання • Експерименти • Музичний фон • Мовний та музичний ритми
Реалізація диференційованого підходу до навчання	
Математика	
<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз • Завдання позачасові • Робота на самоті • Доведення теорем • Оперування знаками на площині • Завдання у вигляді символів • Алгебра (логічне послідовне мислення на площині) • Багаторазове повторення 	<ul style="list-style-type: none"> • Синтез • Завдання на певний час • Робота у групі • Формулювання теорем • Оперування просторовими зв'язками • Завдання на картинках • Геометрія (просторове мислення) • Схеми, таблиці, карточки
Природничі науки	

<ul style="list-style-type: none"> • Аналітична робота • Аналіз результатів • Логічні завдання • Знаходження розбіжностей • Виокремлення деталей • Утворення категорій • Узагальнення • Алгоритми • Багаторазове повторення • Лінгафонна система 	<ul style="list-style-type: none"> • Передбачення результатів • Творчі завдання • Знаходження спільного • Співставлення фактів • Виявлення сутності • Виявлення найважливіших моментів • Використання мовних та музичних ритмів • Перегляд фільмів, відеоматеріалів • Екскурсії, подорожі
Словесність	
<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз розповіді • Розбір слів і речень за будовою • Прослуховування текстів • Навчання інших • Завдання щодо знаходження помилок • Використання правил • Точність вживання слів • Понятійне розуміння слів • Багаторазове повторення 	<ul style="list-style-type: none"> • Складання творів • Побудова слів і речень із частин • Читання-переказ • Читання в особах • Завдання на правопис • Знаходження взаємозв'язків • Знаходження уривків у тексті • Швидкість усного та писемного мовлення • Екскурсії
Характерні помилки	
<ul style="list-style-type: none"> • Ненаголошені голосні у корені • Пропуск м'якого знаку • Написання зайвих букв • Заміна одних приголосних іншими • Закінчення у відмінках 	<ul style="list-style-type: none"> • Наголошені голосні • Помилки у словарних словах • Пропуск букв, описки • Власні імена пишуть з маленької букви
Особливості самоконтролю	
<ul style="list-style-type: none"> • Високий рівень самоконтролю мови та викладення матеріалу 	<ul style="list-style-type: none"> • Не контролюють правильність мови, вільне вживання, перетворення значень окремих слів
Іноземна мова	
<ul style="list-style-type: none"> • Раціонально-логічний спосіб • Засвоєння вокабуляра шляхом вивчення слів • Засвоєння правил та граматичних конструкцій • Навчання інших 	<ul style="list-style-type: none"> • Інтуїтивний спосіб вивчення • Засвоєння вокабуляра методом "острівків" • Поєднання образних уявлень та конкретних ситуацій • Рольові ігри
<ul style="list-style-type: none"> • Лінгафонна система, сприймання слуховим каналом • Перевірки після уроків • Індивідуальна робота • Діяльність, що потребує нешвидкої реакції • Завдання щодо знаходження помилок • Співставлення текстів • Поділ текстів і слів на частини 	<ul style="list-style-type: none"> • Робота з наочністю, відеоматеріалом, карточками • Перевірки на уроці • Групові завдання • Діяльність, що потребує швидкої реакції • Завдання на правопис • Інтерв'ю • Інсценування • Синтез текстів і слів із запропонованих частин
Формування мотиваційної спрямованості	

<ul style="list-style-type: none"> • Прагнення до самостійності • Глибина знань • Висока потреба у пізнавальній та розумовій діяльності • Потреба у освіті 	<ul style="list-style-type: none"> • Набуття авторитету • Престижність положення у колективі • Встановлення нових контактів • Соціальна значущість діяльності
Методи перевірки	
<ul style="list-style-type: none"> • Розв'язання задач • Письмове опитування із необмеженим строком виконання • Питання “закритого” типу (вибрати готову відповідь) 	<ul style="list-style-type: none"> • Усне опитування • Завдання із обмеженим строком виконання • Питання “відкритого” типу (власна розгорнута відповідь)

Справедливо вважається, що чим вищий рівень функціональної організації системи, тим чіткішою повинна бути спеціалізація її окремих складових, тобто, чіткий розподіл функцій у півкулях сприяє більш високому рівню розвитку кожної з них. Це теоретичне положення підтверджується результатами наукових досліджень. Так, доведено, що функції правої півкулі, здатність до створення образного контексту послаблена у тих людей, у яких не існує повної латералізації мовної функції, тобто вона представлена в обох півкулях. Часткова наявність означеної функції у правій півкулі заважає повній реалізації її особистих потенцій. Але з іншого боку, є результати досліджень, які свідчать про особливі здібності ліворуких до цілісного сприймання та вміння передбачати, яке виходить за межі звичайного прогнозу.

Негативні наслідки переучування ліворуких дітей

Якщо ви помітили, що ваша дитина у процесі діяльності надає перевагу лівій руці, пам'ятайте, що ця перевага лише найбільш помітна зовнішня ознака організації мозку дитини (інші ознаки – домінуюче око, домінуюча нога тощо). Значна кількість вчених погоджуються із тим, що не слід примушувати дитину використовувати лише праву руку у зв'язку із тим, що організація мозку визначена генетично, а насильна її зміна суперечить природній організації мозку.

Формування мовних зон лівої півкулі, праворукості і ліворукості тісно пов'язані, тому переучування лівші на будь-якому етапі його розвитку є втручанням у складний процес становлення мозкових механізмів розумової діяльності, зокрема

мовлення. Так, відбувається загальна невротизація дитини. Наслідками переучування лівші на правшу можуть бути: заїкування, посилення симптомів дислексії. За даними досліджень НДІ вікової фізіології РАО до 71 % ліворуких дітей зазнають тиску з боку батьків та вчителів з “метою” “виховати” із них праворуких. Сумнівного успіху досягають 26% хлопчиків і трохи більше дівчат. Проте негативні наслідки такого переучування майже стовідсоткові. Переучування ліворуких дітей у дошкільному віці і пізніше інколи стає причиною не лише шкільних труднощів, а й порушень у психічному здоров’ї дитини (найчастіше у вигляді неврозів та невротичних реакцій).

У дослідженнях А.П.Чуприкова зазначається, що саме переучування ліворуких дітей, а не ліворукість сама по собі є сильним специфічним фактором у процесі виникнення неврозів. Крім того у дітей спостерігаються висока втомлюваність, швидке виснаження, стрімке падіння працездатності. Фактично діти можуть активно працювати лише на перших двох уроках, потім їхня увага розсіюється, виникає рухове розгальмування, втома. [8]

У таких дітей значно більше часу іде на приготування уроків. Особливо важко їм виконувати письмові завдання. Ліворуким дітям, які зазнали “переучування”, значно частіше доводиться відчувати шкільні “страхи”, пов’язані із невдачами у класі (колективі, групі), зауваженнями, доганами з боку дорослих (вчителів, вихователів, батьків). Наслідками таких переживань у дітей стають прискорене серцебиття, астматичні приступи, підсилене потовиділення, тремтіння рук, голосу, інколи їм сняться жахливі сновидіння, пов’язані зі шкільними неприємностями. Брак відпочинку уночі позначається на загальній життєдіяльності дитини, її емоційному стані, з’являються примхи, роздратованість. Внаслідок переучування у дитини можуть виникати неврози у вигляді нав’язливих станів. Дитина не може позбавитися думок про свою ліворукість, неповноцінність, постійно перебуває у стані тривожного очікування невдачі, що програмує подальші поразки й призводить до погіршення навчання.

Ще одним із наслідків переучування ліворукої дитини є невротичне заїкання, яке може посилюватися після напруженого виконання письмових завдань правою

рукою. Заїкання може супроводжуватися невротичним миганням, намотуванням на палець волосся тощо. Дитина не може контролювати ці рухи, вони носять мимовільний характер. Як наслідок, однолітки можуть насміхатися з цього приводу, а дорослі висловлювати роздратовані зауваження.

Інколи у молодшому шкільному віці спостерігаються істеричні неврози. Особливо яскраво вони проявляються у формі істеричної сліпоти: дитина жаліється, що не бачить ліній та клітинок у зошиті, під час списування із дошки у неї “губляться” букви, слова і цілі фрази.

Перед контрольними роботами у дітей, які зазнали “переучування” інколи можуть виникнути нудота, блювота, бурхливі психомоторні реакції (діти із голосними риданнями падають на підлогу, по якій стукають руками і ногами).

Важливо зазначити, що хвилювання і страхи збуджують праву півкулю головного мозку, яка у ліворуких дітей і так є більш активною, і, як наслідок, навіть незначна подія може стати приводом для страху, адже така дитина заздалегідь сповнена тривогою та поганими передчуттями. Такий високий рівень активізації правої півкулі викликає гальмування діяльності лівої півкулі. У результаті дитина не в силах приймати вірні рішення, знаходити раціональний вихід зі складної ситуації - адже критичне вміння адекватно оцінювати свої дії та вчинки й робити відповідні висновки послаблюється. Таким чином, чим більше дорослі будуть “тиснути” на дитину, щоб вона “все зрозуміла”, “все усвідомила”, тим важче дитині буде здійснити це у реальності. Інакше діяти такий “натиск” не може, він може лише збільшувати й підсилювати невпевненість і слабкість дитини. Проте, допомога полягає не у “стовідсотковій” логіці й моральних “проповідях”, а у психологічному розслабленні (розвантаженні). Такі діти потребують приємного спілкування, позитивних емоцій, переживання щастя від подій, що відбуваються із ними. Саме таким чином можна допомогти дитині подолати невротичні реакції, страхи.

Більшість неврозів тим чи іншим чином пов’язана із порушенням взаємодії між півкулями головного мозку. Подібні порушення виявляються і при психічних травмах – переляках, потрясіннях, гострих конфліктах, обмеженнях життєво значущих потреб тощо. Отже, стрімке збільшення активності правої півкулі

супроводжується “нагнітанням” негативних емоцій, страхів. Лавина афекту на деякий час зменшує здатність лівої півкулі до пошуку логічних, раціональних рішень. Тому в подібних ситуаціях заклики дорослих “візьми себе в руки”, “як тобі не соромно”, “роби так, як тобі сказано”, як правило, не допомагають.

На підставі аналізу результатів спеціальних досліджень, можна зазначити, що навіть у праворуких студентів (більша активність лівої півкулі) після здачі іспиту підвищується активність правої півкулі головного мозку (внаслідок дії страху, хвилювання щодо одержання поганої оцінки).

Отже, вихід із цієї ситуації, перш за все, полягає у педагогічній коректності та стриманості у процесі оцінювання дій ліворукої дитини. Таку дитину необхідно сприймати такою, якою вона є. Дорослі не повинні травмувати її своїми зауваженнями, а навпаки, допомогти подолати труднощі у навчанні, в оволодінні навичками письма, у формуванні навичок володіння різноманітними знаряддями праці, в адаптації у колективі праворуких однолітків.

Ліворука дитина у праворукому колективі

Як переконують результати опитування вчителів, 70-75% респондентів зазначають, що в тих класах, де вони працюють, є ліворукі діти. Таким чином, зусилля психологів не проходять безслідно: в умовах сучасної школи майже не зустрічається вчителів, які переучують ліворуку дитину, все більша кількість батьків переконується у недоцільності й шкідливості такого переучування.

Проте, виникла нова проблема, яку доводиться розв’язувати педагогам: ліворука дитина у праворукому колективі. Вчителю необхідно опанувати особливу методику навчання письму (як посадити учня за партою, як покласти зошит, підручник, як тримати ручку, щоб було зручно), навчитись організовувати робочий простір на уроках праці, вчити ліворуких дітей користуватись різноманітним обладнанням, під час роботи за комп’ютером по-особливому вчити користуватись мишею тощо. Крім того, ліворукі діти інколи відчувають і психологічні труднощі щодо взаємодії із праворукими однолітками (надмірну увагу щодо виконання письмових завдань, руху у просторі, розміщення за партою,

тілесної взаємодії з іншими).

У ліворуких дітей значно частіше, ніж у праворуких, фіксуються порушення почерку, дзеркальне письмо, тремор, неправильне написання літер тощо. Саме тому бажано, щоб батьки приходили на допомогу дитині. Вдома важливо спланувати і організувати діяльність дитини так, щоб вона свідомо ставилася до того, що вона робить, як і куди “веде” кожен рух. При цьому, важливим елементом відтворення літери повинно бути визначення траєкторії руху руки, точки його початку, напрямку руху.

У процесі вивчення кожного елементу літери не потрібно примушувати дитину самостійно шукати траєкторію руху, не можна діяти за принципом механічного копіювання (“роби як я”). Важливо не лише роз’яснити де починати, куди вести, де закінчувати, а й повторити цю інструкцію, щоб дитина змогла собі подумки продиктувати її при потребі. Можна разом із дитиною виконати і прокоментувати траєкторію руху у повітрі. Крім того, доцільно позначити точки початку руху (опорні точки), проаналізувати, із яких частин складається літера, побачити кожен частину, визначити точку початку руху і його траєкторію.

Для кращого засвоєння написання літер можна використовувати карточки для кожної літери, які дома можна покласти під скло на письмовому столі, або наклеїти на картон і зробити таблицю щодо написання літер, яку вкласти у файл. Бажано, щоб така таблиця увесь час була перед очима дитини. Інколи, якщо у дитини виникне бажання, можна допомогти їй виготовити власну книжечку-довідник щодо написання літер.

Дуже позитивні результати дає робота ліворукої дитини із алфавітною таблицею. Працюючи із такою таблицею по 5-7 хвилин кожен день (обводячи через прозорий поліетилен прописні букви ручкою) дитина вже через короткий час досягає прекрасних результатів у оволодінні навичками письма.

Організуючи робочий простір ліворукої дитини, важливо знати і пам’ятати, що:

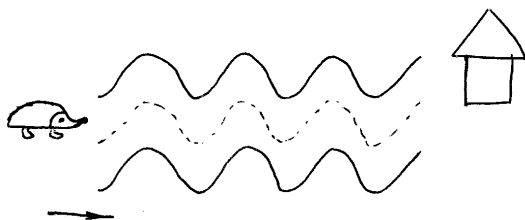
- при письмі та малюванні світло повинно падати із правого боку;
- обладнання, книжки та зошити мають знаходитися ліворуч;
- у зошити доцільно вкладати “промокальний” папір, щоб дитина могла

класти його під ліву руку і не “розмазувати” рукою написане раніше.

Для того, щоб полегшити процес навчання ліворукої дитини письму, ми пропонуємо **комплекс вправ для розвитку моторики руки**.

Вправа №1

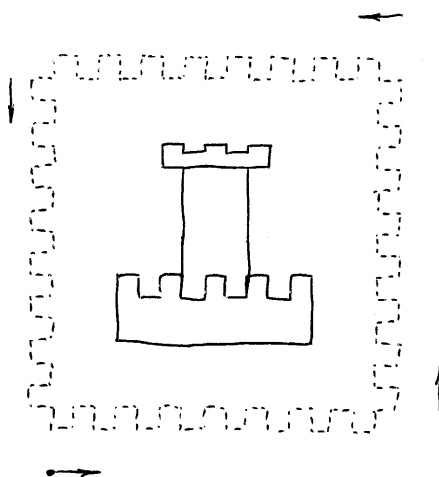
Дорослий пропонує дитині “пробігти по стежці”, з’єднавши лінією зображення їжачка і хатинки. Дитині потрібно пояснити, що лінію необхідно проводити, не відриваючи ручку (олівець) від паперу.

Інструкція: Ти – їжачок. Тобі потрібно добігти до хатинки. Ти будеш бігти ось так (на малюнку-зразкові дорослий показує як треба бігти). Олівець повинен рухатись весь час на папері, не відриваючись від нього. Бігти треба рівно по стежці, щоб не звалитися у провалля.

Вправа № 2

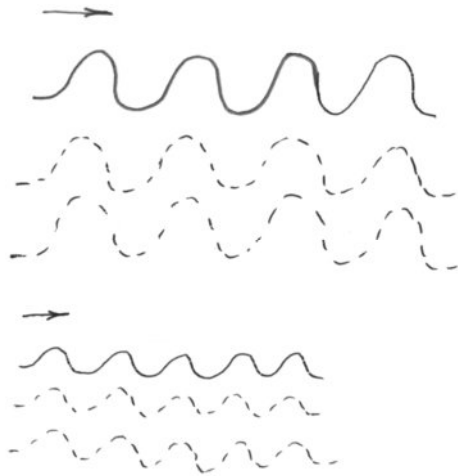
Дорослий пропонує дитині “побудувати” мур навкруги фортеці. Мур необхідно “будувати” не відриваючи олівець від паперу.

Інструкція: Ти будівельник. Тобі необхідно побудувати навкруги фортеці захисний мур. Спробуй не відривати олівець від муру до тих пір, поки не дійдеш до повороту.

Вправа № 3

Дорослий пропонує дитині намалювати за зразком спочатку “бурхливе” море, а потім спокійне.

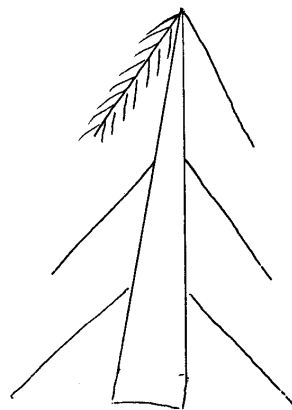
Примітка: Фрагментів “хвиль” може бути від 1 до 5 (важливо, щоб дитина не втомилася і в неї не зникло бажання працювати).

Вправа № 4

Перед дитиною дорослий кладе листочок паперу, на якому намальовано дерево. Дитині необхідно намалювати на дереві листочки. Можна уточнити, яка зараз пора року, якого кольору листочки в цю пору року, якої форми будуть листочки.

(вправа 4)

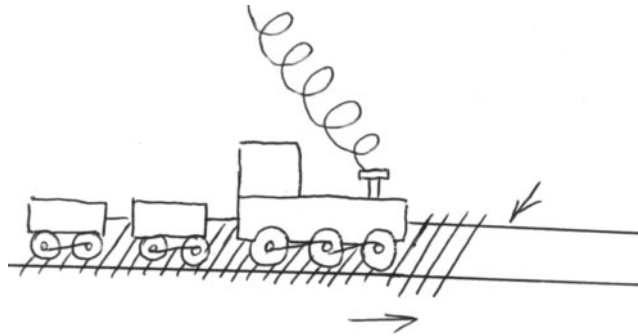
(вправа 5)

Вправа № 5

Інструкція: “Діти, ялинка захворіла, в неї обсіпалися майже всі голочки. Потрібно допомогти ялинці знову стати лісовою красунею. Візьми зелений олівець і намалюй на гілочках голочки. Намагайся малювати голочки за зразком.”

Вправа № 6

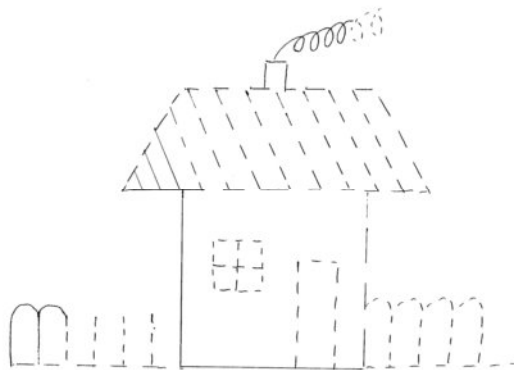
Дорослий кладе перед дитиною листок паперу, на якому намальований потяг.

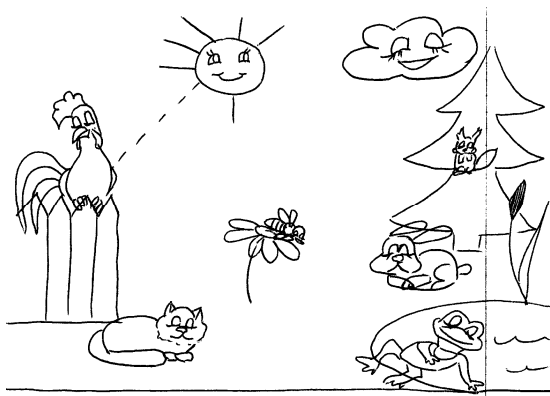
Інструкція: “Для того, щоб потяг міг вирушити у дорогу, потрібно, щоб із труби пішов дим.” Допоможи потягові, намалюй олівцем дим. Продовжи і залізничну колю, щоб потяг не зійшов із рельсів”.

Вправа № 7

Інструкція: “Хитра лисичка зруйнувала будиночок зайчика. Допоможи зайчику відремонтувати будиночок. Затопи йому пічку, щоб із димаря пішов димок.”

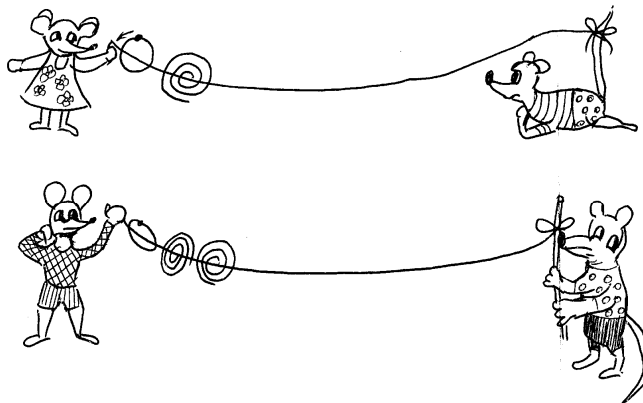
Вправа № 8

Інструкція: “Діти, допоможіть сонечку розбудити всіх, хто є на малюнку. Протягніть його промінці до кожної тваринки”.

Вправа № 9

Інструкція: “Діти, допоможіть мишеням насушити бубликів.”

Примітка: “бублики” можуть бути овали, круги, спіральки різних кольорів”

Вправа № 10

Інструкція: “Діти, намалуйте чарівні овочі та фрукти”

Вправа №11

Інструкція: “Діти, розгляньте малюнок. Зверніть увагу, що спочатку було сонечко, потім з’явилися хмаринки і пішов дощ. Намалуйте краплинки, які випали із кожної хмаринки, а потім почалася злива.”

Покажіть куди падали б краплинки, якби був вітер (зліва, справа).”

Кожний дорослий може вигадати безліч аналогічних завдань, які будуть викликати у дітей інтерес і бажання писати і малювати. Головне пам’ятати, щоб дитині було цікаво, щоб вона не перевтомлювалася (діти 5-6 років мають працювати із завданням не більше 15-20 хвилин).

Особливості взаємодії з лівшею

Функціональна асиметрія мозку є однією із найважливіших індивідуальних властивостей особистості. Так, знаючи тип міжкульової асиметрії, моторної та

сенсорної латералізації, можна пояснити дорослим причини неуспішності у здібних учнів. Так, праворука дитина із домінуючим лівим оком спізнюється у розвитку на ранніх етапах навчання. Це зумовлено тим, що до 9-10 років нервові шляхи, що поєднують дві півкулі, остаточно не сформовані. Діти із такими особливостями мають нижчі навчальні показники по відношенню до однолітків у молодшому шкільному віці, але потім наздоганяють їх, а у дорослому віці мають більш високий інтелектуальний рівень.

У дослідженні Ю.А. Грибова виявлено, що ліворукі діти здатні до максимального творчого самовираження (за сприятливих для цього умов) у художній творчості, у процесі проблемного навчання, під час застосування евристичних методів навчання. Проте, педагогами художніх шкіл відзначається, що досить часто одного року відвідування дитиною дошкільного закладу достатньо для формування стандартизації мислення дітей. Крім того, важливо зазначити, що коли діти із звичайним розвитком міжкульової асиметрії (праворукі) своєчасно (у дошкільному віці) потрапляють у атмосферу різнобічного розвитку, коли активізація лівопівкульних компонентів мислення врівноважується стимуляцією образного мислення, діти мають можливість розвинути свій творчий потенціал інколи більшою мірою, ніж ліворукі (наприклад, діти що відвідують вальдорфські дитячі садки). Як відомо, сама по собі функціональна асиметрія передбачає можливість високого розвитку обох компонентів мислення. Саме цим пояснюється той факт, що у процесі навчання дітей необхідно спиратися на образи.

Працюючи із ліворукими дітьми, деякі вчителі зіткнулися із проблемою переключення роботи мозку із правопівкульного “режиму роботи” у лівопівкульний. На допомогу їм прийшли вчені-фізіологи. Вихідним положенням у цих дослідженнях було те, що характер поставленого завдання впливає на те, яка із півкуль візьме на себе керівництво процесом виконання певного завдання. При цьому, за виконання роботи може відповідати як одна півкуля (коли інша “вимкнута”), так і обидві півкулі. Факторами, що визначають яка із півкуль буде працювати, або яку частину роботи буде виконувати певна півкуля є: швидкість включення у роботу та мотивація (яка із півкуль більшою мірою буде зацікавлена у

виконанні завдання або якій із півкуль більше подобається виконувати це завдання). При цьому слід пам'ятати, що ліва півкуля є доміантною і швидкодіючою. Вона “любить” бути керівником й намагається “не уступати місце” правій півкулі. Зробити це ліва півкуля може, як правило тоді, коли виконувати цю роботу їй неприємно, або виконання завдання займе дуже багато часу, або лише тоді, коли вона неспроможна це зробити. Отже, якщо вчителі прагнуть “навантажувати” одну із півкуль головного мозку, вони можуть ставити перед мозком такі завдання, які інша півкуля не може, або не “бажає” виконувати. Все це дозволить учням значно краще виявляти свої потенційні можливості.

Причини шкільної неуспішності

1. Вимоги, що ставляться до учня не співпадають у часі із стадією нормального функціонального розвитку мозку дитини, випереджаючи її вікову готовність до виконання поставлених завдань.
2. Відставання в анатомічному розвитку окремих структур мозку та формуванні функціональних систем психіки.
3. У процесі формування мозкових структур не розвинуті необхідні міжкульові та внутрішньокульові зв'язки.
4. Запропоновані дитині методики навчання не відповідають типу мислення, статевим особливостям пізнавальних процесів.
5. Наша система освіти тривалий час була зорієнтована на те, щоб переважно розвивати вербальну, раціональну, працюючу у режимі реального часу ліву півкулю, фактично повністю ігноруючи той факт, що мозок кожного учня має іншу праву півкулю.
6. Інколи, вчителями не враховується той факт, що обидві півкулі беруть участь у вищій пізнавальній діяльності, при цьому кожна з них взаємодоповнює одна одну спеціалізується на різних способах мислення. Так, писав Сперрі, існує два режими мислення, вербальний і невербальний, які представлені окремо лівою і правою півкулями відповідно. Проте, наша система освіти має тенденцію до нехтування невербальною формою інтелекту...

Поради батькам ліворуких дітей

У багатьох сім'ях ліворука дитина - причина не лише хвилювання і турбот, але й суперечок та конфліктів, до участі в яких залучається майже вся родина. Розбіжності думок щодо питань: переучувати чи ні, як реагувати на роздратованість та образи дитини, невпевненість і незібраність та багато інших, - настільки велика, що ліворукій дитині досить часто стає важко від наявності великої кількості бажаючих покерувати нею та різноманітності вимог, які висуваються до неї.

Таким чином, досить часто у дитини погіршується здоров'я, а шкільні труднощі посилюються внаслідок помилкової тактики батьків, суперечливості та надмірності вимог. Іноді дорослі не помічають труднощі ліворуких дітей і не хочуть зрозуміти їх причини. Вони не можуть стримати емоцій, реагуючи на неспроможність дитини стримати свої емоції, не вірять скаргам дитини, дуже рідко, а інколи і зовсім не хвалять дитину за зроблене на уроці праці, або написане у зошиті. Отже, самі того не бажаючи, дорослі іноді роблять усе, щоб викликати у дитини хвилю протесту, відвернути від навчання, довести до неврозу.

Ліворукість є біологічною основою індивідуальності та своєрідності особистості дитини. Так, завдяки своїм нейропсихологічним особливостям ліворуки люди часто пов'язують свою діяльність із індивідуальною майстерністю та артистичною обдарованістю і досягають значних результатів.

Слід пам'ятати, що знаходячись у “правопівкульному” режимі обробки інформації людина використовує інтуїцію й переживає спалахи осяяння – ті миті людського життя, коли “все стає на свої місця” й вона розуміє, що побачила всю картину цілісно із усім розмаїттям причинно-наслідкових зв'язків (саме так, купаючись у ванні, Архімед відкрив свій закон).

Щоб допомогти своїй ліворукій дитині, батькам необхідно:

1. Зробити так, щоб ваша ліворука дитина ніколи, ні при яких обставинах не відчувала ваше негативне ставлення до її ліворукості. Не думайте, що дитина не помітить вашого злого погляду, важкого зітхання тощо.

2. Не драматизувати ситуацію шкільних невдач. Ваша дитина повинна бути впевнена: всі помилки і недоопрацювання можна виправити; немає проблем, які не можна вирішити із вашою допомогою.

3. Якщо не вдається правильно писати літери, якщо вони не запам'ятовуються, якщо вони криві, різновеликі і скачуть у різні боки, - необхідно проводити заняття із розвитку моторики руки і координації руки і очей. Ці заняття необхідно проводити кожен день, але не більше 15-20 хвилин. Добре допомагають заняття із ліплення, малювання, вишивання та в'язання, складання мозаїки і в'язання вузликів на шнурку.

4. Якщо дитина пише із дзеркальним відображенням, переставляє літери, губить слова при читанні, плутає ліву і праву сторони, - спробуйте потренувати її зорово-просторове сприймання.

5. Чітко спланувати раціональний режим дня. Ліворука дитина, як правило, легко збуджується, швидко стомлюється, тривожна. Тому її життєдіяльність має бути спланована так, щоб не було перенавантаження та перевтомлення.

6. Уникати будь-яких суперечок, сварок, взаємної роздратованості, конфліктів щодо приготування уроків. Найкраще, якщо з першого дня дитина навчиться сама сидати за виконання уроків і буде звертатися до вас по допомогу тільки у крайніх випадках, коли певна допомога дійсно є необхідною.

7. Не дозволяти зароджуватись у серці вашої дитини почуттям невпевненості і страху перед невдачею.

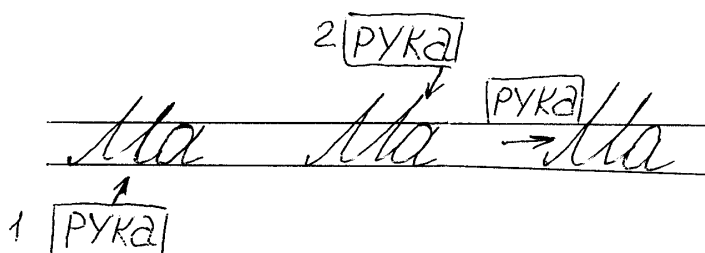
8. Пам'ятати: дитина має зрозуміти, що вона має право на помилку. Але при цьому вона повинна бути впевненою, що її помилки не караються, а виправляються. У вихованні є таке гуманне правило: хвалити і ганьбити слід не дитину, а її вчинок!

9. Дайте вашій дитині більше самостійності у правилах користування ручкою та зошитом на письмі. Через деякий час ліворука дитина знайде оптимальне положення для зошита на парті (він буде лежати приблизно під кутом у 140° - 160°). Досить різноманітним може бути і положення лівої руки із ручкою. Не вимагайте, щоб рука ліворукої дитини лежала на зошиті відповідно положення правої руки праворукої дитини. Писати в такому положенні ліворука дитина або зовсім не зможе, або ж

письмо через короткий час викличе у дитини почуття втоми, відчуття роздратованості, страху, а інколи й істерики.

10. Пам'ятати, що під час письма та малювання у ліворукої дитини світло повинно падати із правого боку.

Спостерігаючи за ліворукими дітьми у школі (з першого по одинадцятий класи), нами зафіксовано кілька положень лівої руки на письмі. (Рука знизу, рука збоку, рука вгорі по відношенню до рядка).

Слід зазначити, що у багатьох ліворуких дітей почерк дуже гарний (хоча, зустрічаються і жахливі почерки). Поганий почерк частіше зустрічається у ліворуких дітей, яких переучували писати правою рукою, або навчали писати лівою рукою на “правий” лад.

Дуже часто серед ліворуких дітей зустрічаються діти, які дуже гарно малюють. Проте здібність до малювання, як правило, виявляється у шкільному віці. Певною мірою художні здібності ліворуких дітей пов'язані із образністю психічних пізнавальних процесів та достатнім розвитком дрібної моторики руки у шкільному віці. Крім того, у ліворуких дітей спостерігаються значні успіхи у математиці, музиці, шахах тощо.

Ваша ліворука дитина неповторна. Так, лівою рукою писали свої шедеври Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель і Пікассо, ліворукими були видатний фізіолог І.П.Павлов, письменник і вчений В.І. Даль, творець теорії відносності А.Ейнштейн, Чарлі Чаплін, Льюїс Керолл, Гарі Трумен, Бенджамін Франклін, Юлій Цезар, Пол Макартні, Мерлін Монро, Дж. Буш та багато інших видатних людей.

ЗМІСТ

Сучасні погляди на проблему ліворукості.....	3
Теоретичні аспекти асиметрії мозку.....	4
Прояви асиметрії головного мозку.....	8
Негативні наслідки переучування ліворуких дітей.....	12
Ліворука дитина у праворукому колективі.....	14
Комплекс вправ для розвитку моторики руки.....	17
Особливості взаємодії з лівшею.....	20
Поради батькам ліворуких дітей.....	23
Література.....	27

Література

1. Безруких М., Ефимова С., Круглов Б. Хорошо ли быть левшой?// Семья и школа.- 1995.- №9.- С.13-14.
2. Безруких М., Князева М. Леворукий ребёнок. Проблемы обучения и воспитания// Биология в школе.- 1993.- №3,- С.23-24.
3. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. - М., Просвещение,1968.- С.207-246.
4. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций.- М.,1960.
5. Энциклопедия. Здоровье матери и ребёнка. / Под. Ред. Е.М.Лукьяновой, К.,1994.- С. 325-326.
6. Эдвардс Б. Открой в себе художника.- Минск, 2000.- С.34-64.
7. Захаров А. “Правые” и “левые”: кто они такие?// Семья и школа.- 1990.- №3.- С.30-37.
8. Захаров А. “Правые” и “левые” – в детстве и отрочестве ?// Семья и школа.- 1990.- №3.-С. 38-41.
9. Маркина Н. Мозг правой и левой – в чём разница?// Наука и жизнь.- 2001,- №6.- С.140.
- 10.Марютина Т.М. Роль наследственности в формировании мануальной асимметрии.// Вопросы психологии.- 1999.- №3,- С.75-82.
- 11.Психологічний словник.- М., 1983.- С.175
- 12.Ротенберг В.С., Бондаренко С.М. Мозг, обучение, здоровье.- М., Просвещение,1989.- С.158-179.
- 13.Сиротюк А.Л. Обучение детей с учётом психофизиологии. – М.,2000. – 128с.
- 14.Спрингер С., Дейг Г. Левый мозг, правый мозг.- М., 1983.
15. Хватцев М.Е. В защиту левшей // Здоровье.- 1968.- №5.- С.9-10.

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом
Черкаського ОШОПП.
Зам.№222. Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1.